

Copertă: *Ionuț Ardeleanu-Paici*

Tehnoredactor: *Rodica Boacă*

Secretar de redacție: *Paulina Lămășanu*

© 2019 Editura Paideia

Str. Tudor Arghezi nr. 15, sector 2

București, România

tel.: 021.316.82.10

e-mail: office@paideia.ro

www.paideia.ro

www.cadourialese.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ANDREI, EDUARD

Pictorul Costin Petrescu la New York : 1919-1920 / Eduard Andrei.

- București : Paideia, 2019

Index

ISBN 978-606-748-282-9

Eduard Andrei

Pictorul COSTIN PETRESCU la New York

1919-1920

paideia

București, 2019

Cuprins

<i>Cuvântul autorului</i>	7
Partea I: Misiunea oficială	11
Călătoria peste Ocean cu „Versailles-ul mărilor”	14
Scopul călătoriei: designul și fabricarea noilor bancnote românești	17
Misterul bancnotelor	42
Partea a II-a: Costin Petrescu și mediul artistic	
newyorkez	59
O întâlnire „astrală”: Edwin Markham și Costin Petrescu	66
În cercurile boemei newyorkeze. Cunoștința cu scriitoarea Jeanne Robert Foster și un „ceaiu artistic”	73
Pe urmele unui portret dispărut.....	87
Tratative cu directorul Brooklyn Museum, William H. Fox. O expoziție de artă românească la New York?	100
Concluzii	116
Bibliografie selectivă	119
Index	125
Rezumat	131
Abstract.....	132
Ilustrații.....	133

PARTEA I

Misiunea oficială

Despre **Costin Petrescu** (n. 10 mai 1872, Pitești – d. 15 octombrie 1954, București), un important pictor român al perioadei interbelice, se știe și s-a scris încă prea puțin. Cu toate acestea, numele său a fost, în epoca sa de glorie, unul dintre cele mai sonore. Azi însă, în memoria colectivă abia dacă este reținut ca autor al mării fresce de la Ateneul Român, prin care a evocat istoria României de la origini și până la Carol al II-lea. I-a zugrăvit în frescă pe regele Ferdinand I și pe regina Maria în Catedrala Ortodoxă din Alba-Iulia², dar și la Biserica Mihai-Vodă din București, și a pictat multe alte biserici, deschizând o direcție majoră în pictura religioasă

² Costin Petrescu, cu o echipă de pictori, a executat pictura Catedralei Ortodoxe din Alba-Iulia în 1922, dar nu a apucat, până la momentul Încoronării, să picteze și portretele votive ale regelui și reginei. Pe acestea le-a executat ulterior, în 1925. Pentru Încoronare, tot el a realizat designul pentru *regalia* celor doi suverani – sceptrul regelui Ferdinand I, coroana reginei Maria, mantiile lor de ceremonie și baldachinul alaiului regal.

românească, cea neobizantină, pe care o consider o „variantă hieratică a Art Nouveau”³. Și mai puțin cunoscută rămâne activitatea sa paralelă de pictor de șevalet și de desenator⁴ sau cea pedagogică de la Școala de Belle-Arte din București; sau faptul că a scris un important tratat despre tehnica frescei – pe care și-a însușit-o de la bunicul și tatăl său –, publicat în franceză: *L'art de la fresque* (Paris, 1932).

Puținele scrieri critice care au abordat arta sa – fie în timpul vieții artistului, fie ulterior – nu au putut evita anumite șabloane, prezentându-l reductiv – fie ca pictor „de curte” (prin prisma relațiilor sale privilegiate cu Casa Regală), fie ca pictor „clasic”/„academist” (prin opoziție cu mișcările moderniste interbelice) etc. Este vorba, în general, despre

³ Concept dezvoltat și argumentat în teza mea de doctorat „Arhitectura și pictura bisericilor ortodoxe dobrogene din ultimul sfert al sec. al XIX-lea și prima jumătate a sec. al XX-lea – între identitate și alteritate”, susținută la Universitatea Națională de Arte București, 2011 (nepublicată). V. și Eduard Andrei – *Ipostaze ale modernității în pictura religioasă dobrogeană din secolul XX: Nicolae Tonitza, Nina Arbore, Costin Ioanid*, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei. Artă plastică”, serie nouă, tomul 6(50), Ed. Academiei Române, București, 2016, p. 66.

⁴ Pentru calitatea de desenator, v. Dana Bercea (coord.), Liana Mateescu – *Repertoriul graficii românești din secolul al XX-lea*, vol. V, Muzeul Național de Artă al României, București, 1998, pp. 95-96. Studiile lui Costin Petrescu la Școala de Arhitectură din București, cu arh. George Sterian – pe lângă cele de la Școala de Belle-Arte, ca student al pictorului G.D. Mirea, și cele de la Academia Julian din Paris, ca bursier, cu Jean-Paul Laurens – l-au „înarmat” cu abilități de desen tehnic, constructiv.

articole răspândite prin presă, căci o monografie serioasă a artistului așteaptă încă să fie scrisă. Totuși, câteva studii semnificative și bogat documentate au fost publicate relativ recent, concentrate pe aspecte punctuale, legate de rolul artistului în ceremonia Încoronării⁵.

În aceste condiții, nu e surprinzător că despre prezența și activitatea lui Costin Petrescu în SUA, la **New York**, în **1919-1920**, cu scopul de a superviza fabricarea noilor bancnote românești, realizate după designul său, nu se știe și nu s-a publicat până acum nimic – cu excepția faptului că respectiva călătorie a fost menționată uneori ca informație colaterală și, în cele mai multe cazuri, datată eronat⁶. Scopul acestui volum

⁵ Acestea se regăsesc în volumul *90 de ani de la Încoronarea de la Alba Iulia* (coord. Ernest Oberländer-Târnoveanu, Cornel Constantin Ilie; vol. editat de Muzeul Național de Istorie a României – București), Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012.

⁶ Corectez, astfel, pe baza documentelor prezentate mai jos, informația de pe pagina web [https://ro.wikipedia.org/wiki/Costin_Petrescu_\(pictor\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Costin_Petrescu_(pictor)), unde, cf. Mircea Deac și Tudor Octavian – *300 de pictori români. Dicționar de pictură românească modernă*, Fundația Jean Louis Calderon, București, 2007, se menționează că artistul ar fi fost trimis în SUA în 1921. Aceeași eroare apare în Ernest Oberländer-Târnoveanu – *Sceptrul lui Ferdinand*, în *90 de ani... op. cit.*, p. 94. Tot greșit, de data aceasta în 1922, este datată călătoria în Petre Oprea – *Casa memorială Costin Petrescu*, în *Cronici plastice în presa clujeană*, Ed. Maiko, București, 2010, p. 43. Alte surse antedatează călătoria: astfel, Gabriel Badea-Păun, în *Pictori români în Franța 1834-1939*, Ed. Noi Media Print, București, 2012, p. 203, susține că artistul „în 1916 se află la New York unde execută nenumărate portrete”.

este, așadar, de a acoperi o „pagină albă” din biografia artistică a lui Costin Petrescu, pe baza unor documente inedite, din arhive românești și americane.

De ce a fost ales Costin Petrescu pentru această misiune specială? Cu siguranță, talentul său de pictor și desenator îl recomanda. Se poate specula că și apropierea de Casa Regală a jucat un rol în această alegere. În plus, Costin Petrescu avea deja la acea dată experiența designului de bancnote⁷.

Călătoria peste Ocean cu „Versailles-ul mărilor”

Costin Petrescu a sosit în SUA, împreună cu soția sa, Elisabeta (Lizica), la bordul pachetului S.S. „France”, al „Compagnie Générale Transatlantique” – linie maritimă cunos-

În acest context, menționez că date corecte despre perioada newyorkeză a lui Costin Petrescu și activitatea sa în metropola americană – informații pe care le-am furnizat redactorului Adina Săucan – au fost incluse în recentul volum în care a fost publicat jurnalul pictorului din Primul Război Mondial: *Costin Petrescu – Însemnările unui pictor refugiat. La Iași, în timpul războiului: 1916-1917*, ediție îngrijită, studiu introductiv, cronologie și note de Virginia Barbu, Ed. Humanitas, București, 2018, pp. 29-30.

⁷ Avea la activ designul bancnotei de 1 leu tip 1 (80 x 55 mm) și al bancnotei de 2 lei (105 x 67 mm), emise de Banca Națională a României (BNR) pentru prima dată la 12 martie 1915 (emisiuni ulterioare: 1920, 1937 și 1938). Apud. Mugur Isărescu (coordonator), Surica Rosentuler, Sabina Marițiu, Romeo Cîrjan – *Emisiunile de bancnote ale Băncii Naționale a României în perioada 1896-1929*, seria „Bancnotele României”, vol. 2, Banca Națională a României, București, 2007, pp. 92-95.

cută și sub numele abreviat CGT sau ca „French Line”, căci asigura transportul călătorilor din Franța (Paris, apoi portul Le Havre) în SUA (New York) și retur. Marea navă – singura cu 4 coșuri din epocă a flotei franceze – era supranumită „Versailles-ul mărilor”, datorită decorului său luxos, în care se regăseau stilurile Louis XIV, Louis XVI sau stilul maur (ca referință la coloniile franceze din Africa), după cum se poate vedea în două fotografii de arhivă, realizate de un fotograf anonim al companiei Byron și aflate în colecțiile „The Museum of the City of New York” (fig. 1 A, B).

Soții Petrescu s-au îmbarcat pe S.S. „France” și au traversat Oceanul în cursul lunii noiembrie. Cu siguranță, conform documentelor de arhivă, se aflau pe vas în zilele de **16-17 noiembrie 1919** (nu se pot preciza ziua îmbarcării și cea a sosirii la New York, dar pe atunci călătoria transatlantică dura mai multe zile, circa o săptămână). În arhiva de familie – transmisă mai întâi fiului artistului, arhitectul Radu Petrescu, și apoi nepotului artistului, domnul Dan Costin Petrescu⁸ – se păstrează câteva documente inedite, legate de această călătorie. Între acestea⁹ se numără caietul-program

⁸ Îi mulțumesc pe această cale pentru generozitatea de a-mi pune la dispoziție arhiva familială și permisiunea de a reproduce documentele studiate, ca și o parte dintre tablourile aflate în colecția Casei Memoriale „Costin Petrescu” din București.

⁹ În Arhiva Casei Memoriale „Costin Petrescu”, București (arhiva conține documente nenumerate, în continuare ACMCPB), se păstrează, de asemenea, meniul bilingv (franceză-engleză) oferit pasagerilor la prânzul zilei de 17 noiembrie 1919. La felul întâi, aceștia puteau consuma: unt și cârnați de Lyon sau scrumbii și salată de cartofi; la felul al doilea, ouă „à la Clermont”, filet de porc cu

al concertului oferit pasagerilor, în numele comandantului navei, E. Maurras, la 16 noiembrie 1919, în Marele Salon în stil Louis XIV și la care soții Petrescu au asistat¹⁰. Documentul are și valoare artistică deoarece conține o serie de schițe în creion cu portretele muzicienilor și ale unor personaje din audiență. Sunt crochiuri de o remarcabilă spontaneitate și siguranță a liniei, pe care Costin Petrescu le-a executat în timpul concertului (probabil inspirat de muzica pe care o asculta) (fig. 2A).

Călătoria de întoarcere, pe ruta New York–Le Havre, a început în data de **joi, 18 martie 1920**. Doamna și domnul Petrescu s-au îmbarcat la bordul aceleiași nave, sub pavilion francez, S.S. „France”, condusă de același comandant Maurras, și au călătorit într-o cabină de clasa I, după cum o demonstrează carnetul cu lista alfabetică a pasagerilor (fig. 2B).

Aceste documente de călătorie permit a calcula cu destulă precizie durata sejurului american al lui Costin Petrescu: aproximativ **4 luni** (18? noiembrie 1919 – 18 martie 1920).

„stridii vegetale” (barba-caprei), cotlet de oaie sau cartofi Lorette; iar la desert, briose sau brânzeturi. Băutura se servea pasagerilor contra-cost. Soții Petrescu au putut opta pentru vinul franțuzesc de Médoc (pentru 3 franci) sau pentru cel de Graves (pentru 3,5 franci). Arhiva familială conține, și în cazul returului, un meniu de prânz al pasagerilor, din 21 martie 1920. Se poate constata, astfel, prin comparație cu meniul de la sosire și fără a mai intra în detalii, o mai mare diversitate a felurilor, precum și includerea vinului în comanda pentru mâncare, fără costuri suplimentare.

¹⁰ Menționez, în treacăt, că programul concertului, sub bagheta lui L. Arnoult, includea piese semnate de Friedrich von Flotow, Émile Waldteufel, Ernest Reyer, Gabriel Pierné, François Thomé și Giuseppe Verdi, reflectând cumva un anumit gust muzical al vremii.

Scopul călătoriei: designul și fabricarea noilor bancnote românești

Poate fi considerată o perioadă lungă pentru un voiaj de plăcere, dar, probabil, scurtă pentru o călătorie de lucru, căci scopul acestui sejur era, în fapt, o misiune specială, ce îi fusese încredințată oficial artistului de Guvernul român: aceea de a studia metodele de gravură a bancnotelor la sediul din New York al „The American Bank Note Company”, pentru a realiza designul noilor bancnote românești și a le imprima.

Acest scop este precizat în mai multe documente, între care un amplu articol-interviu cu Costin Petrescu, publicat în numărul din februarie 1920 al revistei „**The Varsity**”, organ de presă al studenților de la Columbia University¹¹. Numărul respectiv al revistei este subintitulat „Celebrities’ Number” („numărul dedicat celebrităților”), subtitlu foarte onorant pentru Costin Petrescu. Articolul, realizat de redacția revistei, dar nesemnat, este ilustrat cu o fotografie figură-întreagă a lui Costin Petrescu, costumat după riguroasele norme de eleganță masculină ale epocii, inspirând autoritate și calm (fig. 3). Încă de la primul paragraf, textul articolului menționează: „El [Costin Petrescu] se află aici [la New York] pentru a superviza imprimarea noilor bancnote naționale românești, al căror

¹¹ Numărul respectiv al revistei „The Varsity” este recenzat de criticul Raymond M. Weaver, într-un articol din „Columbia Spectator” (Vol. XLIX, 110, 2 martie 1920, p. 1, cont. p. 4), care pomenește, fără a-l comenta în vreun fel, interviul cu Costin Petrescu, alături de alte două interviuri din cuprinsul revistei.

design este creat chiar de el. Vorbește franceza la fel de fluent ca și româna, ca urmare a perioadei de studii în Franța, dar nu a fost convins de niciun autor profesionist de discursuri¹² să se aventureze să susțină o prelegere în engleza fonetică. Totuși, el aduce ceva ce merită să ne fie împărtășit – foarte multe lucruri despre arta țării sale semi-orientale, precum și despre sentimentele noii Românie față de Statele Unite¹³.

Din această formulare pretențioasă, putem deduce că artistul român, un foarte bun vorbitor de franceză, nu stăpânea însă limba engleză. De asemenea, e interesant de observat, prin prisma jurnalistului american, care era percepția în epocă asupra României: pe de o parte, o țară „semi-orientală”, situată la granița Orientului cu Occidentul, ca urmare exotică; pe de altă parte, o Românie „nouă”, care încearcă să se modernizeze și, în acest sens, își îndreaptă atenția – și „sentimentele” – către SUA. Într-adevăr, la acea dată, România era o țară nouă, România Mare, proaspăt reîntregită cu Basarabia, Bucovina și Transilvania, în urma Unirii din 1918.

Vizita lui Costin Petrescu în SUA a fost mediatizată triumfal și în două numere succesive – din ianuarie și februarie 1920 – ale publicației „**Steaua Noastră și România Nouă**” / „**Our**

¹² *Lecture-bureau*, în original, desemna, după Războiul Civil din SUA, un serviciu echivalent cu „Universitățile populare” din România, care avea ca atribuție, între altele, diseminarea limbii engleze în rândul indienilor nativ-americani și al imigranților. (n.m., E.A.)

¹³ [Red.] – *Costin Petrescu. An Interview*, în revista „The Varsity”, Vol. I, No. 2, februarie 1920, p. 8. (trad. m., E.A.)

Star and The New Rumania” – revistă lunară a diasporei românești de la New York, publicată de **Leon Feraru**¹⁴, care continuă în această formulă, pentru scurtă vreme, apariția săptămânalului „**Steaua Noastră**”¹⁵. Noul titlu este semnificativ pentru obiectivele revistei, care își propunea ancorarea în realitatea contemporană a României Mari. Revista are o

¹⁴ Leon Feraru, n. Leon Enselberg (1887-1960) – poet, jurnalist, critic literar, traducător de origine română, stabilit la New York. A părăsit România în 1913 din cauza persecuțiilor împotriva evreilor. Prin activitatea sa publicistică a avut un rol important în diseminarea culturii românești în SUA. După ce a fost asistent la University of Toronto, a devenit profesor de limbi romanice la Columbia University (1917-1927), apoi la Long Island University (1927-1947). S-a numărat printre membrii fondatori ai „The Society of Friends of Roumania” (1920), iar în 1926 a fost numit, pentru scurtă vreme, Consul onorific al României la New York. Importante documente despre el se găsesc în arhivele de la: University of Florida, în colecția Joseph Ishill; Columbia University; Institute for Jewish Research din New York, precum și la Brooklyn College, NY.

¹⁵ Cf. Ileana-Stanca Desa, Dulciu Morărescu, Ioana Patriche, Adriana Raliade, Iliana Sulic – *Publicațiile periodice românești (ziare, gazete, reviste)*. Vol. III: *Catalog alfabetic 1919-1924*, Ed. Academiei Române, București, 1987, pp. 899-890, ziarul „Steaua Noastră. Cea mai răspândită foaie săptămânală / Our Star. The Best and Most Popular Roumanian Weekly” (1912-1917, 1919-1922/1924?), editat de Philip Axelrad, apare în perioada ianuarie-martie 1920 ca revistă lunară, cu titlul în română și subtitlul în engleză „Steaua Noastră și România Nouă” / „A Monthly Magazine Edited in English and Rumanian” pe copertă, în timp ce titlul în engleză și un subtitlu ușor diferit în engleză „Our Star and The New Rumania. A magazine edited in English and Rumanian by Leon Feraru” apar pe pagina a doua a copertei.

sețiune în engleză și una în română, anumite articole fiind publicate bilingv, la ambele sețiuni.

Numărul din ianuarie 1920 al revistei „Steaua Noastră și România Nouă” (Vol. IX, no. 413) găzduiește nu mai puțin de trei articole legate de prezența lui Costin Petrescu la New York. Din rațiuni tematice, ce țin de construcția acestui studiu, mă voi referi imediat doar la două dintre aceste articole, urmând a reveni asupra celui de al treilea, precum și asupra numărului revistei din februarie 1920 (Vol. IX, no. 414).

Primul articol (fig. 4), publicat în sețiunea engleză (p. 9) și intitulat „The New Rumanian Paper Currency” („Noile bancnote românești”), este semnat de renumitul numismat **Constantin Orghidan**, autor și al unei scrisori de felicitare către redacție, publicată în același număr al revistei (atât la sețiunea engleză, p. 6, cât și la sețiunea română, p. 23), în care este prezentat ca „President of the Rumanian Government Commission in the United States”, respectiv, „Președinte al Comisiunii Guvernului Român în Statele Unite”¹⁶.

¹⁶ Constantin C. Orghidan (1874-1944) – inginer, colecționar, unul dintre cei mai mari numismați români, vicepreședinte al Societății Numismatice Române (1933-1944), membru de onoare al Academiei Române. Detalii despre impresionanta sa colecție, cuprinzând peste 10.000 de artefacte (monede, sigilii, medalii, pietre gravate, bijuterii), între care „Marea Camee a României”, în Arhiva Orghidan, Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române. În intervalul 1916-1920, a fost în mai multe rânduri în SUA, cu diverse misiuni oficiale, ca reprezentant al guvernului român. Pen-

Articolul lui Orghidan aduce prețioase lămuriri despre necesitatea tipăririi noilor bancnote românești, pentru care Costin Petrescu fusese trimis la New York, și anume unificarea teritorială și la nivel monetar, prin moneda națională unică: „Emisiunea noilor bancnote în România este garantată cu o rezervă de aur, reprezentând o treime din valoarea bancnotelor puse în circulație. O bună parte din această rezervă a fost trimisă la Moscova în timpul războiului, sub garanția Aliaților. Banca Națională, care este o instituție privată, a continuat să emită bancnote, care au garanția ei. Ca urmare a războiului, această bancă a emis un total care nu depășește garanția necesară. Conform cifrelor publicate de organul oficial al guvernului în data de 24 mai 1919, astăzi există în circulație bancnote în valoare de circa 2.830.000.000 lei. Cu scopul de a avea un singur sistem monetar în toate provinciile eliberate, Transilvania, Bucovina și Basarabia, guvernul și-a asumat sarcina de a înlocui bancnotele ungurești și rusești cu o nouă emisiune. Coroana ungurească și rubla rusească vor fi retrase și înlocuite cu leul românesc (plural, lei). Valoarea coroanelor

tru detalii, v. Constanța Stirbu, Nicolae Trohani, George Trohani – *Inginerul Constantin C. Orghidan (1874-1944). Studiu genealogic și istoric*, în „Muzeul Național”, tomul XVI, Muzeul Național de Istorie a României, București, 2004, pp. 241-243. De altfel, în editorialul redacției, *Monthly Chronicle*, din „Steaua Noastră...” (Vol. IX, no. 414, febr. 1920, New York, p. 43), se menționează: „Conferința Internațională a Comerțului, care a avut loc la Atlantic City, în 22-24 octombrie 1919, și la care România a fost reprezentată de domnii Constantin Orghidan și Grigorie Mihăescu, a dezbătut, pe de o parte, interesele imediate ale SUA, iar, pe de altă parte, pe cele ale Franței, Angliei, Belgiei și Italiei”. (trad. m., E.A.)